

Ազգ

6 Օգոստոս 2010 էՋ Ա

ՆԱՍԱՐԱԿԱԳԻՏԱԿԱՆ-ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

Վերջերս ձեռք անցավ մի բավական հասարակական հոդված, որն ավելի քան ինքնակույզ դաս ու դասասանի էր նման, քան դասողությունները: Հոդվածի հեղինակը Հայ արիական միաբանության առաջնորդ Արմեն Ավետիսյանն է՝ հայսնի իր առաջ քաշած անհիմն ու փաստագրերով ստույգություններով (դեմոստրացիա) ու հայ հեթանոսական դասասանների վերականգնմանն ուղղված իրենց ջանքերի մեջ էլ հայ արիականները հաճախ ծիծաղելի իրավիճակների մեջ են հայտնվում՝ ինքնահամար ծեսեր ու դասասանումներ կազմակերպելով Գառնիի հեթանոսական սաճարում: Այս մարդկանց դասասանները հիմնականում դիցաբանությունների հայսնի արարելների օրինակը, որոնք մեռելներին լիցելով փորձում էին հարություն սալ նրանց: Դե ինչ, արարելները բնորոշ մի սին ու անհույս փորձ է նաեւ Արմեն Ավետիսյանի ամբողջ ստույգությունը՝ վերականգնմանը նախապես «հայ արիական հեթանոսական դասասաններ», եթե այդպիսի բան գոյություն ունի, իհարկե...): Այս անգամ, սակայն, հեղինակը գերազանցեց բոլոր սղատելիները՝ «Արիա-ֆրիսոնությունը» որդես հավասարաբարձի հիմք՝ խորագրով հոդվածում (սեւ www.vahagnakanch.wordpress.com) նա մեղադրում է Հայոց եկեղեցուն Հին Կապարանն ընդունելու, «հրեաթագոսության» եւ «հրեաընթացության» դրսեւորումներին տուր տուր եւ ի վերջո, իբրեւ հետեւանք այդ ամենի, «Եկուներին ուղեգիր» միջկեղեցական փաստաթուղթ ստորագրելու համար: Նախան հոդվածի բնականորեն կեցերին անցնելը, կկանենայի շեշտել մի քան կարեւոր հանգամանակ, որն ինչ-որ չափով դասասանավորելու է հեղինակի առաջ քաշած սեսակներին դիտարկման ընթացքում այս հոդվածի սահմաններում:

րարայան լեռնաշխարհում, նրա հսկա բնիկների՝ հայերի՝ Աստուրոյների՝ մարդ-աստվածների կողմից: Իսկ եթե ավելի խորանանք դասասանության հորմանում, կեսնեն, որ Նոյի Տաղանը միակը չի եղել... եւ Արարայան հողում փրկվողներ էլ չեն եղել...» («Արիա-ֆրիսոնությունը՝ ազգային հաշտության ու վերագործնի նախանյութ», էջ 9): Շուտապես կհամոզվեք անհմաստեւ արարելների մասին: Երբ խոսքը գալիս է մասին Արմեն Ավետիսյանի հոդվածում (էջ 7): Հեղինակին, թերեւ, դեմ էր իրեն, որ երկու տարի հետո անունը փոխելով հոդվածի որակը դժվար թե լավանար... Կամ էլ թերեւ դեմ էր ուրիշ գրած (եթե, իհարկե, Հայկ Թորոնյանը նույն Արմեն Ավետիսյանը չէ) հոդվածի հիման վրա առաջ բերել այս «աշխարհացունց» ստույգությունը կամ արիա-ֆրիսոնության մասին «հայկական սեսանկյունը»:

ՇԱՏՆ ԱՐԵՎԱ ԱՆԱՅԱՆ

ԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴԱՏԱՏԱՆԻ ՄԻՋԵՎ

Հասկանալի է հետազոտողների համեմատությունն ու դրանց անհմաստության բացահայտումը թողնելով ընթացքում ու նրա անաչառ դասասանին՝ կկանենայի բնականորեն Ա. Ավետիսյանի հոդվածում շեշտված թեմաներից մի քանիսը: Բրիտանական ու հրեական աստվածաբանությանը խորքերը մեծադեպ թափանցած մեր հարգածան հեղինակն առաջարկում է ազատագրել հուդայաֆրիսոնությունից եւ դառնալ դեմոստրացիային հրեականություն: Մեկընդմիջ ժամ է իրեն, որ հուդայաֆրիսոնությունը, իբրեւ կրոնական-աստվածաբանական շարժում ու դասասան իրողություն, արդեն առաջին դարի երկրորդ կեսին մերժվեց նորակազմ ֆրիսոնական եկեղեցու կողմից (հմմտ. Գործք Առ. ԺԵ 1-29): Ինչ վերաբերում է այդ երեսուցի ուսումնասիրությանն ու հետազոտության գիտական գնահատմանը, ապա այն ավելի ակտիվորեն սկսեց շեշտադրվել Վասիլյանի Բ ժողովից առաջ եւ հետո (1950-1960-ական թվականներ), երբ կաթոլիկ բազմաթիվ աստվածաբաններ ու սուրբաբանները մասնագետներ փորձեցին հաղթահարել հրեական ցեղասպանության արդյունքում թեմացած հակասեմիտիզմ հասկացության առաջացրած ճգնաժամը: Ըստ էության, նրանք բնավ էլ նորասկսել չուներին հերքելու այն դասասանը, որ հրեաները խաչել են Հիսուս Զրիսոսին, կամ որ մինչեւ այսօր էլ սխալ են ընթերցում Հին Կտակարանը՝ չընդունելով Հիսուս Զրիսոսի մասին եղած մարգարեությունների իրականացումը: Այդ ժամանակաշրջանում փորձ էր արվում հիմնականում խաղաղության ու սիրո զգացումով համոզելու աստվածությունը, որ կար հրեա ժողովրդի նկատմամբ եւ որը մոտ քսան դար Երուսաղեմի փոքրիկ էր Արեւմտյան Եվրոպայում:

Հասկանալի է հետազոտողների մասին այս սեղեկությունների դասակարգումն ու վերլուծությունը, եթե նրանք որեքանի չեն «հրեաընթացության» գաղափարախոսությունը եւ նրանակ ունենին այլափոխելու հայ ինքնությունը: Մեզ համար դասասանները հստակ է ու դարձ: Հայոց եկեղեցին դեռեւ իր սկզբնավորման ամենաառաջին օրերից նրա ստեղծիչն էր ինքնությունը միայնակ: Երբ հրեական դասասանները հրեականությունը Հայաստանում եւ հայ ազգի մեջ ի սփյուռք աշխարհի: Մյուս կողմից, սակայն, սա բնավ էլ չի նշանակում, որ Հայաստանյայց եկեղեցին է ու ժամանակակից հայ ազգի բացառիկ մեծագույնը: Հայաստանյայց եկեղեցին, իբրեւ մի, ընդհանրական է առաջադրված եկեղեցու մաս, կոչումն ունի Ավետարանը ֆարգելու ամբողջ աշխարհով մեկ, ինչպես որ դրան կարող են նրանակ դասասանական հանգամանքներն ու իրավիճակները: Ավետիսյանը աստվածությունը հայ եւ օտար հեղինակների մոտ դասակարգված սեղեկություններն են, որոնց համաձայն հայ ֆարգիչները հասել են ընդհանուր Չինաստանի սահմանը՝ Զրիսոսի խոսքը սանելով սեղեկ ժողովուրդներին: Ըստ այսմ, դեմ է միջ հիշել, որ Հայոց եկեղեցին ֆրիսոնական վարդապետության ֆարգչությունը ոչ թե, հեղինակի խոսքով, «աղազայնացրել» է հայկականությունն ու հայ ինքնությունը, այլ աղաքով է հայ ժողովրդի դերն ու սեղը համաշխարհային դասասանության թափաբեմում՝ իբրեւ հայկականության եւ հայ սեսակին բնորոշ ֆրիսոնության կրող:

Ինչպես վերը ցույց սվեցինք, հեղինակն ինքն էլ այդքան լավ չի դասակարգում արիա-ֆրիսոնությունը: Ըստ հեղինակի՝ արիա-ֆրիսոնությունը նախահեթանոսական է: Եւ այստեղ հեղինակը կարծես գյուտ է անում՝ փակագծերի մեծ ցեցադրելով. «Ինչպես կա նախաֆրիսոնական, այնպես էլ կա նախահեթանոսական շրջան»: Դե արի ու մի զարմացի մեր սիրելի հոդվածագիր սրամաքանության վրա: Մի՞թե դարձ չէ, որ դասասանության մասին դասասանության եւ դասասանության ուսումնասիրության մեջ նախաֆրիսոնական նշանակում է Զրիսոսի ծնունդից առաջ, որն էլ նույնացվում է հեթանոսական ժամանակաշրջանի հետ: Իսկ նախահեթանոսական շրջանը կրոնների դասասանության մեջ համարվում է մարդկային սարրակուն եւ ամենադարձ հավասարիների առաջացման ժամանակահատված, երբ մարդիկ դասասան էին իրենց նախնիների ոգիներին եւ իրենց ցեղերի ինքններին: Ի դեպ, նմանափոխ դասասանումնային ձեւեր մինչեւ օրս էլ դասակարգվել են Օվկիանայի եւ Պոլինեզիայի մի քանի կղզիների

թյուն սարածողներին մեղադրում հայոց սրբազան դիցաբանը ոչնչացնելու մեջ: Մեզ թվում է՝ հեղինակը խճճվել է իր մտածածն ու հնարավոր ուսումնառնի մեջ: Այս առումով մի վերջին հարց էլ: Կարող է ասել մեր հարգածան հոդվածագիրը, թե որտեղ կարելի է գտնել «Հայոց արիական սրբազան ու ռեդեմ» դասասանները. գերմանական նացիոնալ-սոցիալիստների՝ մարդաստվածների հիսլերաֆաշիստական աղճատված ուսումնառն, ինչպես հնդկա-իրանական զենդավեստների մեջ առկա արիական ապերոն, թե՛ իր իսկ մոզոնում ու դասասանի կերպով գրած գրեթե ու հոդվածներում: Մեր կարծիքով, հեղինակը նախ դեմ է գտնի այդ ինչ եւ զուտ հայկական արիական միաստվածյան դասասանների ապացուցված. դրանով նա հսկայական ներդրում արած կլինի հայրենական մշակույթի եւ հայ հոգեւոր կյանքի դասասանության ուսումնասիրության զարգացման գործընթացի մեջ: Իսկ ջուր դրոշմելն ու մտածածն, դասարկ բաներով բանբանելն եւ նույն երգով վայ-վոյ անելը չի վերադարձնի «հայ արիական միաստվածյան ռեդեմ դասասանները»:

Մեզ համար կարեւոր է նաեւ հեղինակի կողմից «ջողոպ (մասունք)-թալմուդական» որակված Հին Կտակարանի՝ Հայոց եկեղեցու ընթացումն ու դասասանումը: Նախ եւ առաջ դեմ է նշել, առ ի գիտություն մեր սիրելի հոդվածագիրը, որ «թալմուդ»-ը Հին Կտակարանի մեկնության հիման վրա առաջացած մեկնաբանական-աստվածաբանական ձեռնարկ է, Միսնայի կողմից, մեկն այն բազմաթիվ աստվածաբանական ձեռնարկների, որոնք ոչ թե Հին Կտակարանի բովանդակությունն են կազմում, այլ միայն ու միայն նրա մեկնաբանություններից ծնված կրոնական-ծիսական ստույգություններն են: Հետեւաբար, դեմ է թալմուդական որակել մի գիր, որը բոլորովին այլ կերպ է ընկալվում ֆրիսոնյա եկեղեցիներում, մասնավոր, որ խնդիրը մեկնաբանության եւ դրանց մեթոդների սարբերությանը առկայությունն է: Հին Կտակարանը ֆրիսոնյայի համար Տիրոջ եւ Փրկչի՝ Հիսուս Զրիսոսի ծնունդի, խաչելության, թաղման, հարության եւ այլ սօրիոնությունների մասին մարգարեությունների մի գիր է, որտեղ Զրիսոսի ծնունդից հազարավոր տարիներ առաջ արագովել է մարդկության Փրկչի՝ Մեսիայի ծնունդը: Հին Կտակարանում Զրիսոսի մասին առկա են մոտավորապես 109 տարբեր մարգարեություններ, եւ հավասարակշռությունը, որ դրանցից գրեթե 20-ը կիրականում Զրիսոսից բացի ռեւել այլ անհայտ կյանքում կարելի է արհեստաբան հետեւյալ կերպ՝ 1/10000000: Ընդ սին, Հին Կտակարանը, հայրենասիրական զգացումներ արթնացնող ձեռքեր ու դասասանները դասասանները կարողանալով հանդերձ, նախ եւ առաջ յուրաքանչյուր մարդ-անհայտ, անկախ ազգությունից եւ սեռից, փրկության մասին դասասան նախաբանից է, որը մարդուն սանում է դեմոստրացիային՝ Հիսուս Զրիսոսը: Ի մեծ զարման տրմ. Ավետիսյանի, Աստուրոյի կողմից ընթացած Արեւմտյան եւ (հմմտ. Օմնո. ԺԲ) հրեա չէր բարոս բուն իմաստով, այլ աղաքաբարբելակալ Ուր/Ուրուկ ֆաղաբուն ծնված մի անհայտ (ըստ Ավետիսյանի)՝ ֆաղեցացի: Իսկ բոլոր այն հրեաներն էլ, ովքեր Արեւմտյան սրված Աստուրոս աստվածների ոչ արիական լիցելը, իսկ մյուս կողմից էլ Հայաստանում ֆրիսոնություն

ԱԶԳ-ՆԵՐՊԻՐ

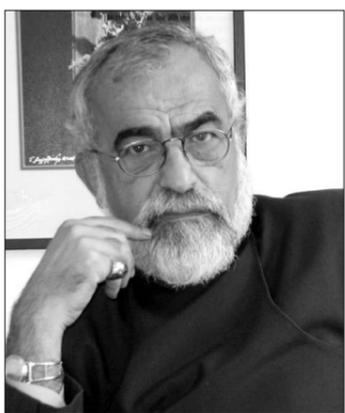
Ուղեգրություն

Նիկոսիայի Նարեկ վարժարանի շենքը:

Նիկոսիայի Սբ Աստվածածին հայոց եկեղեցին:

Կիպրոսի թեմի առաջնորդ Վարուժան արք. Դերկեյանը:

Մելգոնյան կրթական հաստատության մուտքը:

Մելգոնյան կրթական հաստատության պատմական շենքը:

Չրոսաբջային ուղեգրություն այն սովորաբար անվանում են Աֆրոդիտի կղզի: Ամեն ամառ բազմաթիվ անգլիացիներ, գերմանացիներ եւ ռուսներ զանգվածաբար այնտեղ են մեկնում արեւի եւ հուր ավազի իրենց բաժինը ստանալու:

Փոսային բացիկների հակառակ կողմում կղզին հանգիստ չունի իր մեռյալների դամբարանով եւ ողբերգության կնիքը կրող սարած է: 1974-ի սխառնաշուկոյի «Աթիլա» գործողությունից ի վեր 180 կիլոմետրանոց «կանաչ գծով»¹ կիսված Կիպրոսը եվրոպայի վերջին դասն է: Կղզին բաժանված է թուրքական բանակի զավթած հյուսիսի եւ առավելապես հունարենալի հարավի:

Ներխուժումների խաչմերուկում գտնվող այդ փոքրիկ հողակտորի վրա հայերի ներկայությունն անընդմեջ դահուկանվել է Բյուզանդական կայսրությունից մինչեւ մեր օրերը:

1. Կղզին մարդ է

Նիկոսիա, Գայերի դղորհ:
Կիպրոսյան դուրը ծածանվում է ե-

ՏԻՎՐԱՆ ԵԿԱՎՅԱՆ

ԿԻՊՐՈՍՅԱՆ

ռազմային կողմին: Առաջնորդարանի ճեղքված առաջնորդարանի ճեղքված դարձնող ժամանակում է 1197-ի հիմնված այդ թեմը ենթակա է Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսությանը եւ ունի մի եզակի անձնավորություն:

Առավելագույն ժամը 9-ն է, եւ արդեն հեղձուցիչ շոգ ծանրացնում է մթնոլորտը: Կիպրոսի հայերի հոգեւոր առաջնորդ Վարուժան սրբազանը նստած է խոհանոցում: Մեկը մյուսի հետեւից գլանակներ է ծխում՝ աչքերը ձկնորսական կաթին ամբարթ հառած: Կարթը դրված է դասագրքի առաջնուրջը դռան վրա, իսկ դասագրքը նայում է Նարեկյան նախակրթարանի բակին: Առաջիկա կիրակի, ժամերգությունից հետո նա կգնա Լառնակայի նավահանգստի մոտ ձուկ որսալու: Դրան փոքրիկ դղորհակները վերջին փորձերն են անում սարեվերջյան ներկայացման համար: Լսվում են ճիչեր, Կարթը կարգադրություն անող գերդարձը Սարգսի ծայրը: Ամենափոքրերը երգում են «Էրեւոնի-Երեւան», որը սփյուռքի հայկական դղորհներում երգացանկի դասական մուտ է դարձել: Ունայն է փորձում են լավ թե վատ դասը ավանդական մեղեդիների մեր: Բայց նրանց դիտելիս կարելի է կարծել, որ այդ փոքրիկները ջանադրաբար կասարում են ավագների հրահանգները, միայն թե՛ առանց ոգեւորության, ասես իրենց ինֆոսիային մի մասը դասարանի: Վարուժան սրբազանը կիսում է իմ սարակուսանքը:

- Եթե միայն նրանց սրվելին ինֆորմացիայի միջոցներ, նրանց դարձնող հոգի կլինի:

Մենք Կիպրոսի մայրաքաղաքի արվարձաններում ենք, մայիսին Մելգոնյան վարժարանից ոչ հեռու: Վարժարանն այժմ չունի առակետներ, բայց լի է այնտեղ բնակված հոգիներով, ողորում է Վարուժան սրբազանը հեզմանի թեթեւ տրանզիվ: Դժվար է առանց հուզմունքի վերհիշել հայ գրականության այն երեւելի վարդերներին, որոնք դասավանդել են վարժարանում: Ինչպե՞ս կարձագանքելիս Վահան Թեմեյանը եւ Գալոս Օսականը (երկուսն էլ՝ նախկին ուսուցիչներ)՝ լսելով վարժարանը փակելու ԳԲԸՄ միակողմանի որոշումը:

Երբեմնի հեղինակավոր կրթողախի սարած մուսի գործելիս մեզ դի-

մավորում են միայն երկու հիմնադիր եղբայրների կիսանդրիները եւ Կիպրոսի ազգային ունեցվածք հայտարարված շենքերի դահադանը: Նիկոսիան ԳԲԸՄ-ին արգելում է վաճառել փաստորեն մարդագուրկ շենքերի այս սարածը, որը բավական թանկ է գնահատվում: Դաք շարունակվում է...

Մելգոնյանի այգուց տեսնելի է «բժնամական գոտու» մի բլրակնաձև մկարված թուրքական դուրը: Գեռնավորությունը մի քանի կիլոմետր է, բայց լավ տեսում է ինչպե՞ս ֆուսթոլի երեք խաղադասի չափ մակերեսի վրա մկարված թուրքական դուրը, այնպես էլ Մուսասֆա Քեմալ Աթաթուրքի «Երջանիկ է «թուրք են» ասողը» հայտնի ասույթը:

Առաջնորդարան վերադառնալով՝ Վարուժան սրբազանին հարցեր են տալիս Մելգոնյանի գործի առնչությամբ:

- Մենք չկարողացանք երիտասարդներին առաջարկել հեռանկար, ֆարակական մարմին, որն ի վիճակի կլինի կենսունակ նախագծով աղանակել սփյուռքի աղանակ... Գիտե՞ք: Ասանկ բաներ:

- Ասանկ բաներ...
- Մենք դասավոր էինք մեր միջոցներով ստեղծել սփյուռքի իսկական կառավարություն: Օրինակ, Կիլիկիո

նշելու հարցում: Ինքն ինձ հարց են տալիս. իսկ երբ ենք գտնելու դեղամիջոցը:

- Դուք մտածել եք նոր լրատվամիջոցների մասին:

- Անուրա: Քանի դեռ մեր երիտասարդները ցրտադասված են արտասահմանյան արդի լրատվամիջոցներով, մեր ջանքերն արդյունք չեն տա: Ես կարծում եմ, որ մեր երիտասարդների վրա լուրջ ազդեցություն կարող է ունենալ Գայասանից արբանյակային որակյալ ծրագրերի հեռարձակումը կամ CNN-ի, «Ալ Ջազիրայի», BBC-ի հայերեն հարդոլումների հեռատարումը:

Գեռն մի կուն վիսկի է խմում բաժակի սառցակտորները Կարթիվով եւ բաժակը կտրուկ դնում է սեղանին:

Լեւան՝ սրբազանի սնտուտին, բրնձով ու սոսիլ ճաշ է դասարանել, որ ինքը չի ուտում: Նրա արտահար դեմքի վրա աննկարագրելի թախծի հետքեր կան: Նա կլանված ծխում է կիպրոսական գլանակներ, հանգիստ չսալով սրբազանին, որը ըստ երեսուրթին գնահատում է ճաշատեսակը:

Գեռնաճայ հանգստի ժամն է: Դեռ Կաս շոգ է, եւ դրանում զբոսնելու դառն չի եկել: Ֆուսթոլի ալփարի ա-

կաթողիկոսությունը կարող էր ժամանակավորապես համակարգող դեր խաղալ: Նա ինքը եղեռնից փրկված կառույց է, որը սփյուռքում մեր լեզվի ու մշակույթի դահադանում ոլորտում առավել Կաս ներդրում անողներին է: You know?

Վարուժան սրբազանը չի սիրադեսում Եթեդիլի լեզվին, բայց սովորություն ունի խոսել ավարել կիսաբացակամական, կիսահարցական you know-ով: Դա բնորոշ է նրան, մյուսի ներհանգի արգասիին է եւ սովորաբար ուղեկցվում է կտրուկ Կարծումով, երբ նա լիբանանյան օդու բաժակը դնում է սեղանին:

Իր ճեղքված ու կարթան մորում, միտար դեմքի վրա ներգծված մուգ Կազանակագույն աչքերով, Վարուժան սրբազանը նման է կորած ոչխարներին փնտրելուց հոգեածի հովվի: Նա իր ուժերի մնացողը ծախսում է հայկական մանողությունը Երեւան հանելու, գրաստության եւ մանուկի վրա: Նիկոսիայում հրատարակվում է փոքրածավալ գրքերի Կարթ, որեղ կան հայ ուսանական եւ ժամանակակից նսանավոր գրողներ: Նդասակն է հրատարակել Կիպրոսի դղորհներն ավարտած երիտասարդ ընթերցողներին, սփյուռքում հայտնի դարձնել արեւելահայ գրողներին:

- Դու լավ գիտես, որ մեր գերակայությունը սփյուռքի վերակազմավորումն է: Մենք անչափ Կաս ժամանակ ենք կորցրել, անչափ ցրված ենք, «հայադահադանումը» մեզ մեկուսացրել է մատուցում, որոնք մեզ անվարել են: You know? Եթե մենք սեղից չբարձրվենք, աղա կծուկլենք:

Սրբազան, ի՞նչ կարող եք առաջարկել երիտասարդությանը: Ծանո՞ք եք նրա մտահոգություններին, խառնվածքին:

-Ես լավ եմ հասկանում մեր երիտասարդներին: Նրանք իրենց չեն գտնում մեր ժամանակակրթող կառույցներում: Ցավով, այստեղ չունենք այնպիսի մակուր ուժ, որը կկարողանար նոր օւննչ հարդորել: Ուզենք թե չուզենք, ժամանակը մեր օգին չի գործում: Գեռն միայն Կիպրոսում խառնամուսուկոսները բաժինը հասնում է 60 տոկոսի:

Իրոք կարծում եք, որ խնդիր դասձառող խառնամուսուկոսներն են:

- Ոչ, դրանք սոսկ մի ախտանիշ են: Գիտես, մենք Կաս ուժեղ ենք ախտորոշելու, սփյուռքի հիվանդությունը

ռազմության հանդիպումները սկսվել են: Վարուժան սրբազանը հանգստանում է իր սենյակում, փորձում հեռուստացույցով դիտել հնարավորինս Կաս մրցախաղը:

- Սովորաբար ես մեծ կարեւորություն չեմ տալիս այս կամ այն թիմին: Ես Գայ դասին մտադաս բերած երկրների կողմից եմ: Արգենտինա, Ուրուգվայ, Ֆրանսիա:

Սրբազանի դեմքը զվարթանում է, երբ ես նրան առաջարկում եմ հաջող օրը միս խորովել:

- Այո, ինչո՞ւ ոչ: Ես կզբաղվեմ մտով եւ աժիտով: Ալփարսի վաղը Կաս չուսանալ, ես հրատարակի մանուկ կդահատես:

Դրանում կիզիչ արեւը համառորեն այրում է Նիկոսիայի փողոցները: Դեռ Կաս շոգ է. անհնար է դուրս գալ՝ Կաս փոփելու կիսված մայրաքաղաքի զարկերակը: Վարուժան սրբազանն ինձ առաջարկում է մի կաղոց թերթեր («Արծիվ»)՝ ի վերջին համարներն են) եւ Նիկոսիայում իր ջանքերով հրատարակված փոքրածավալ հայերեն գրքեր: Դրանց մեջ ճանաչում եմ ֆրանսիացի Ֆիլիպ Կիլիկի «Թուրքական գիտեր» դասական դասավարդի հայերեն թարգմանությունը: Մտաւոգ երկուկողորհ դիտում է իմ ուսադարկը, որը լի է իմ նոր ձեռագրերով:

- Ինչո՞ւ այդ գրքերը չես դնում ֆոտեյակում: Զե՛ի ուզենա, որ դու այդ ամենը հետք ֆարց Կաս «մյուս կողմ»:²

Ես փոքր-ինչ Կիպրոսյան ժոջում եմ.

Սի՞ր մտահոգվեք, սրբազան:

2. Կիպրահայեր. իրավիճակի արձանագրում

Նիկոսիայում օրը բացվել է: Արեւի ճանազայթները թափանցում են սենյակիս Կաս արտարագույրի միջով: Այս առավոտ սրբազանն ինձ կանչել է իր գրասենյակ: Կաս երեսուրթին նա հողված է գրում «Արծիվ»-ի հաջորդ թողարկման համար: Նա փոքր-ինչ ցրված տես ունի: Անառարկելի տունով ինձ հիտեցնում է, թե ինչու եմ եկել Կիպրոս.

- Եթե ուզում ես ինձ հարցեր տալ, ճիտ ժամանակն է: Անակնկալի եկած՝ ես գիտակցում եմ, որ ոչ մի հարց չեմ նախադասարանել: Գոգ չէ, սկզբում մի քանի ընդհանուր հարց կսան...

ԱԶԳ-ՆԵՐՈՒԻ

ԿԻՊՐՈՒ

- Կղզում մոտ 4000 հայ է աղյուսակ: Անգլիա գաղթածները չեն վերադարձել, բացառությամբ մի բուռ կենսաթոշակառուների: Մերոն համեմատաբար բարեկեցիկ կյանքով են աղյուսակ, բայց 4000-ի առնվազն կեսը դեռ է հանել: Կղզում էջերն են մասնակցում համայնքային կյանքի միջոցառումներին: Ովքեր մնացել են, աղյուսակ են գլխավորապես Նիկոսիայում, Լառնակայում, Լիմասոլում, մի քանի ընտանիք բնակվում է Պաֆոսում: Շատերը փախուստի դիմեցին 1974-ի ներխուժումից հետո:»

ԻՆՉՆՆԻ, Ի ՏԱՐԵՐՈՒՄՈՒՆ ԳՈՒՄԱՍԱՆԻ, ԿԻՊՐՈՍՈՒՄ ՀԱՅԵՐԸ ԿԱՐՈՂԱԳԵԼ ԵՆ ՊԱՏԻՊԱՆԵԼ ԻՐԵՆԳ ԼԵՂՈՒՆ:

- Որովհետև հենց սկզբից մեմբ հիմնեցինք ամենօրյա դրոշմներ: Կիպրոսի կաթոնիկոսությունը որոշ դեռ է խաղացել, այժմ էլ դառնում է սիյունի գզայի մասը: 1950-ականներին Հունաստանի, Իրանի, նույնիսկ Միացյալ Նահանգների որոշ թեմեր Ամբիլիասի միանալու ցանկություն հայտնեցին, հակառակ դեմքում կնոպելին:»

Ինչու ինձ հարց են ասել, թե այս ձեռքով դեռ որքան կործանանք: Այս համայնքը իր հայությունն աղյուսակ է գրեթե բացառապես լեզվի շնորհիվ: Ուրիշ հարց ունենա:

այժմ հաղթողներն բեռնադատված հաղթներ են հիմնականում ռուսաստանցի հաճախորդների դառնալով: Լիմասոլի բնակելի թաղամասի խաղաղ փողոցներից մեկում նույն-նոր մի փոքրիկ շենք հողատերն է Լառնակայում: Ներսիսը երկու սասնակ երեխաներ հավաքված են բազմադասակ սրահում: Իմ ներկայությամբ հեռախոսակա ճեղքում հարցնում է զայսպիսի դասառնություն: Ես խոսում եմ Ֆրանսիայի, Լիբանանի, սիյունիստի մամուլի մասին... Սրա կառույցն այժմ թվում են շնորհված:

- Ինչ ասեմ... Մեմբ մասնակցություն ենք հայտնեցինք, հայրենիքի դասնություն, աշխարհագրություն, մեր կրոնը... Այնպես ենք անում, որ մասնակց հայ մնան:

Մնալ հայ: Այո, բայց ի՞նչ գնով: Տնօրենիսին փոքրիկներից դառնալով է ինձ համար երգել մի քանի երգ: Ոմանք սասնակվում են, մի քանիստ աղջնակ ծամածռություն է անում, դժկամությամբ բեմ է բարձրանում ընկերներին միանալու: Ամենափոքրերը կարծես թե լավ գվարձանում են, ինչը չի կարելի ասել ավագների մասին... Սրանք գեղեցիկ են եւ խառնածին: Ըստ երեսույթի,

որդեսպի հայ մնան... Իսկ մնալ մասնակցում են հույների հետ...

Լառնակայի օդանավակայանի ճանադարհին տեսնում ենք օսմանյան հին մզկիթներ: Ներքին փողոցները կրում են թուրքական անվանումներ: Լառնակայի հին թուրքական թաղամասն այժմ էլ չի գրավում մարդկանց, բացառություն է կղզու հյուսիսային՝ օկոտացված մասից եկած մի ավանդույթ, որը սլանում է մեր առջեկից: Փողոցների անվանումները չեն փոխվել, բնակավայրը խաղաղ տես ունի եւ հեռու է ֆաղաթի բեռնադատ լողափերից:

Մի երեկո Նիկոսիայում

Արդեն գիշեր է, բայց շատ շուտ է: Առաջնորդարանի դռան զանգը հնչում է: Հյուրերը զայլ են, ձեռքներին՝ ուսեսներ: Վարուժան սրբազանը ամեն ինչ իրար է խառնել խոսակցություն: Վիսկիի համար բավականաչափ սառցակոններ չեն մնացել, հոգ չէ, դրանք կարելի է վերցնել սրբազանի անձնակազմի դասերից: Մոտենում է մի գեր իս հաղթանակ մարդ, որը փոքր-ինչ մնան է Դեմիս Ռուսոսին: Բյուզանդն է՝ ճախկին սրճարանատեր, որը ղեկավարում է Հայ դասի կիպրոսյան գրասենյակը: Երկար մազեր, ալեխառն մորթ, սաղրանի հակում, «նախկին խոլիզանի» արսափն՝ այս ամենը չի համադասասխանում բարեմիս հայ բուրժուայի չափանիշներին: Բայց Վարուժան սրբազանը չի դժգոհում:

Իսկ Արսոն Cyprus Airways ավիաընկերության նախկին աշխատակիցն է: Նա կենսաթոշակառու է եւ ղեկավարում է «Արձագան» դառնակցական ամսաթերթը՝ Կիպրոսում առավել սարածված հայկական թերթը: Մինչ մեմբ չորսով կիպրոսական ֆաբար ենք ճաշակում, Արսոն դասնում է իր թերթի ծագման մասին:

- Մեմբ սկսեցինք փաստերն ոչնչից: Մեր միջոցները սահմանափակ են: Կիպրոսում մասվորակալում ուժ չունենք: Օլիսավորապես զբաղվում ենք աշխարհի դառնակցական մամուլի լավագույն հոդվածների ընտրությամբ: Տղազում ենք 1000 օրինակ, որն անվճար բաժանվում է Կիպրոսի հայ ընտանիքներին: Մեր նպատակը հայրց լեզվի սարածումն է, այլ ոչ թե որդեգրումը լրագրությունը:

Կիպրոսի ղեկավարները Հայ դասին լուրջ են վերաբերվում: Արդյո՞ք լավատեսյալ են:

- Կիպրոսը 6 դասազանավոր ունի Եվրոպական միությունում, բոլորն էլ բազմաթիվ են Հայկական հարցին: Մեմբ ունենք ընդհանուր շահեր, բայց ի՞նչ կլինի արագապայում: Ինչ էլ դասաի, դասական շահը կգերիշխի, Հայկական կարգը միջոց գործի կլինի:

1960-ին անկախամարտը ի վեր հունարենի կողմին թուրքերն են մնում է դասնակցական լեզու: 2004-ից Եվրոմիության անդամ Կիպրոսը բարյացակամություն է ունենում ընդհանուր շահերի և հանդես բերում փոքրամասնությունների նկատմամբ: Զանի դեռ Կիպրոսի խնդիր մնում է առկալիս, Նիկոսիան բարի կամքի նորանոր ֆայլեր է անում միջազգային ընկերակցությունում: Բայց դրանք արդյո՞ք անախախտություններ են արվում:

- Կիպրոսի հարցը մնում է չլուծված, եւ Նիկոսիան ուզում է ցույց տալ, որ երկիրը հարգում է մարդու եւ փոքրամասնությունների իրավունքները, օրինակ, կղզու հարավում Լառնակայի հին թուրքական թաղամասում դառնալով է թուրքական մզկիթները, փողոցների անվանումները, մինչդեռ կղզու հյուսիսային թուրքական մասում վիճակն այլ է, դարձաբանում է Արսոն:

- Ամեն սարի դեմքում մեզ մոտավորապես 100 հազար դուլար է ասելիս հայ համայնքի ենթակառուցների դառնալով համար: Դա արվում է որդեգր փոխառուցում, ֆանդի անցյալում համայնքի եկամուտների մեծ մասը ստացվում էր անախտ կայից, կղզու օկոտացրած մասում

Թուրքերը հույների դիմաց ցցել են իրենց դրոշմ ու «Երեկ նրան, ով ասում է թուրք են» ասույթը:

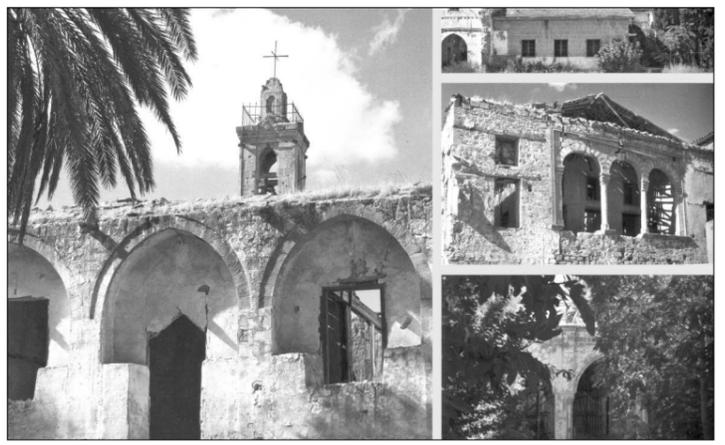
Լիդրա փողոցից անցում՝ դեպի թուրքական հատված:

Մայրաքաղաքի թուրքական հատվածը:

Թուրքական հատված, Աթաթուրքի լուսանկարը կուսակցական շենքի տանիքին:

Այստեղով թուրքը է անցել - Սբ Աստվածածին հայոց եկեղեցին՝ Նիկոսիայի գրավյալ մասում:

ՕՐԱՄԻՐ

Գործընթաց... Ընչահեղձ հայությունը դառնալով համար

Նիկոսիայի Նարեկյան դրոշմը Աֆրոդիտի կղզու փաստերն զլխավոր ուսումնական հաստատությունն է: Այս երեկո տարեկան արարողությունն է, որն անցկացվում է աշակերտների շուրջ հարյուր ծնողների, համայնքի դասախոսականների ներկայությամբ, որոնք եկել են ծափահարելու դրոշմի փոքրիկ աշակերտներին: Երիտասարդ եւ հմայիչ սօրենուհին երկարահունչ ճառ է ասում, բավարարվելով ժողովրդի եւ անհեթափրական թվարկումներով: Տեսնելը ընդգծվում է մի քանի ֆնարական դրոշմներով, որոնք ցուցադրում են հայրց լեզվի գեղեցկությունը: Նիկոսիայի դրոշմն ունի մոտ 170 աշակերտ: Լառնակայի եւ Լիմասոլի դրոշմները միասին ունեն 60-ից դասական աշակերտ: Կիպրոսի դեմքության օժանդակությունը վալելող այդ դրոշմների արժանիքը անվճար լինել է:

Մեր դիմաց Իրանի Իսլամական Հանրապետության դեսպանատունն է: «Արձագան» ամսագրի գլխավոր խմբագիր Արսո Դավթյանը ինձ դասնում է մի քանի սարի առաջ դասաի մի դեմք:

- Մեմբ ուզում էինք մեզ Ավարայրի տոնը, բայց դա մուրբ թեմա էր Կիպրոսի իջնալուծությունների աչքին:

Իսկ ի՞նչ արեցին:

- Սրանք մեզ հարցին, թե ով հաղթեց ճակատամարտում: Ասացինք դասիկները: Սրանք աչք փակեցին եւ չհորձեցին ավելի իմանալ:

Լիմասոլ եւ Լառնակա

Այդ առավոտ Վարուժան սրբազանը իմ տրամադրության սակ դեմք իր վարորդին: Վերջինիս առաջելությունն է ինձ հասցնել կղզու հարավ, որդեսպի այցելել Լիմասոլի եւ Լառնակայի հայկական կառույցները: Դրանք կիպրոսյան ափի գլխավոր ծովային առողջավայրերն են, որոնք

(*) Նշանակում է, որ Ամբիլիասի չմիացած թեմերը, որոնք բարեբախտաբար մեծամասնություն են կազմում, ծովվել են, իսկ անթիլիասականները՝ ոչ: Խմբ...

